

And the rest is violence

Heiner Müller: *Hamlet-stroj*

Je možné zostať v modernom svete absolútne nevinným? Nenesie si i pasívny pozorovateľ účasť a istú formu viny na tom, čo sa deje okolo neho? Rovnako ako Shakespearov Hamlet, tak i ten Müllerov si pokladá fundamentálne otázky existencie, no na rozdiel od pôvodného diela nemožno prehlásiť, že v jeho prípade sú posledné prenesené slová o pokojnom tichu, ale naopak o násilí. Hamlet-stroj je druhom intertextuálneho scenára, ktorý stojí na rázcestí všetkých doposiaľ akceptovaných či dokonca avantgardných foriem realizácie divadla. Müllerovo dielo funguje v praxi na princípoch premiestňovania funkcie textu performácie a je hneď od počiatku koncipovaný ako materiál pre produkciu.¹ Dielo je však napriek všetkým asociáciám na filozofické, historické či existenčné otázky najmä predstavením Hamleta a o Hamletovi, čím autor otvára mnoho priestoru pre porozumenie pôvodného diela od Shakespeara a znovuobjavenie či oživenie textu časov minulých v súčasnej modernej dobe. Müller sa celoživotne odvolával na Shakespearovo dedičstvo až do bodu, kým začal pretavovať jeho materiál vo svoje vlastné texty: „Tridsať rokov bol Hamlet pre mňa skutočnou posadnutosťou, tak som sa ho pokúsil zničiť napísaním krátkeho textu-Hamlet- stroj“² Postava Hamleta sa stáva konceptom, metaforou ľudskej spoločnosti a jej snahy o vymanenie sa spod vlastného zajatia, pokladá otázky, no nie je schopný na ne doložiť adekvátne odpovede, stáva sa strojom na výrobu významov a ich snahy opodstatnenia doby, v ktorej Müllerovo dielo vzniká.

HAMLET:

JAKO HROB VLÁČÍM SVÚJ TĚŽKÝ MOZEK

---

¹ WORTHEN, W.B.: Drama, Performativity, and Performance,, str.1098, PMLA , 1998

² KALB, Jonathan: The Theater of Heiner Müller, str. 108, Cambridge: Cambridge University, 1998, ISBN 0-521-55004-1

DRUHÝ KLAUN V KOMUNISTICKÉM JARU

SOMETHING IS ROTTEN IN THIS

AGE OF HOPE

LETS DELVE THE EARTH AND BLOW HER AT THE MOON³

Podľa Müllera bol Shakespeare vždy synonymom pre terminológiu revolúcií či vojen a vo svojej dobe vytvoril také postavy, ktoré odvtedy s výnimkou osobností z roku 1917 už neexistovali: „Lenin bol shakespearovskou postavou, Trockij bol shakespearovskou postavou a i Stalin bol shakespearovskou postavou“.⁴ Autor vždy vnímal koniec éry socializmu ako koniec éry Shakespeara a doby buržoáznej frašky. Pre nemeckého spisovateľa je neopak Shakespeareov „veľký realizmus“ zjavným opakom humanizmu, pretože nechcel vedieť nič o krvavých koreňoch dejín, vidiac sám seba na ceste k takmer sociálnej harmónii.⁵ Dielo *Hamlet-stroj* vzniklo v časoch Studenej vojny, ešte pre pádom Železnej opony a mapovalo chaos, ktorý sa rozdelenou Európou rozmáhal. Podľa slov autora, (Shkespearov) *Hamlet* v sebe skrýva intelektuálny konflikt celej Európskej histórie a prostredníctvom jeho osoby mapuje historickú cestu komunizmu k moci, dejiny Uhorska, Nemecka, zápasenie o moc medzi ZSSR a Amerikou či celkový úpadok spoločnosti vplyvom nehumánnych okolností ľudského počínania 20. storočia. Gestom Hamletovej vraždy Marxa, Lenina a Ce-tunga v závere diela autor odmieta hocaké totalitné zriadenie a jeho degradáciu ľudskej rasy, ktorá ovplyvnila každú jednu časticu moderných dejín.

HAMLET:

V neklidném říjnu kamna kouří

---

³ MÜLLER, Heiner: *Hamlet-stroj*, str. 98, Praha: Národní divadlo, 2003, ISBN10:8072581236

⁴ LEHMAN, H.T.: *Heiner Müller-Handbuch: Leben. Werk. Wirkung. Mitarb.*, str. 165, Olaf Schmitt. Stuttgart, Weimar: Metzler. 525 pp.

⁵ LEHMAN, H.T.: *Heiner Müller-Handbuch: Leben. Werk. Wirkung. Mitarb.*, str. 219, Olaf Schmitt. Stuttgart, Weimar: Metzler. 525 pp.

A BAD COLD HE HAD OF IT JUST
THE WORST TIME
JUST THE WORST TIME OF THE YEAR
FOR THE REVOLUTION

Předměstími vykvétá cement

Doktor Živago pláče

za své vlky

V ZIMĚ OBČAS DORAZILI DO VSI

ROZTRHALI SEDLÁKA (odloží masku a kostým)⁶

Päť scén Müllerovho diela sa odvoláva na päť aktov pôvodného Hamleta, no symbolicky ich prevracia a ako je už pre postmodernu typickým znakom, stavia ich navzájom do záporu. Prvá časť „Rodinný album” priamo pretavuje zvrhlosť a problematickosť vzťahov, ktoré v pôvodnom diele boli premlčané či nedostatočne odkomunikované. Autor ako presvedčený humanista celoživotne hlásal myšlienky o dôležitosti dialógu a istej komunikačnej línie s minulosťou.⁷ Práve prvá scéna analyzuje zlyhanie takéhoto dialógu, ktorý sa nikdy neuskutočnil, pretože podľa autora v dobe vzniku diela „už neexistuje žiadna podstata pre dialóg, pretože väčšmi neexistuje história“⁸ Pri zvyšku scén možno následne hovoriť o istej postupnosti a rovnomernom odkláňaní sa od pôvodného Shakespearovho textu. Iniciatívu zmeny na seba preberá Ofélia, ktorá v Müllerovom podaní nepredstavuje len nevinné a ustráchané dievča, ale silnú feministickú až pacifistickú osobnosť, pripravenú rozbiť všetky generačné traumy, vymaniť sa spod dlhoročnej nadvlády mužov a ich mizogýnoch rozkazov.

---

⁶ MÜLLER, Heiner: Hamlet-stroj, str. 104, Praha: Národní divadlo, 2003, ISBN10:8072581236

⁷ KALB, Jonathan: The Theater of Heiner Müller, str. 107, Cambridge: Cambridge University, 1998, ISBN 0-521-55004-1

⁸ KALB, Jonathan: The Theater of Heiner Müller, str. 107, Cambridge: Cambridge University, 1998, ISBN 0-521-55004-1

OFÉLIE:

Krvácejícima rukama roztrhám fotografie mužů,
které jsem milovala a kteří mně zneužili na posteli
na stole na židle na podlaze. Zapálím své vězení.
Hodím do ohně své šaty. Z prsou si vyrvu hodiny,
které byly mým srdcem.⁹

Celú druhú scénu s názvom “Európa” ženy možno teda považovať za istý politický až revolucionársky manifest, ktorého duch počas zvyšku diela zosilnieva, až do finálnej gradácie. Autor po celý čas stavia postavy Hamleta a Ofélie do komparácie, kde Ofélia pokračuje tam, kde Hamlet zlyhal. Práve ona sa stáva postavou aktívneho protestu, odmieta život, ktorý je podobný mechanizmu či hocakému stroju. Vzdáva sa štatútu obeť, zbavuje otroctva a snaží sa pohltiť a zneškodniť svet plný násilia. Hamlet sa aj napriek svojej veľkej nádeji a spirituálnym skúsenostiam nie je schopný vymaniť mužskej väzbe svojich predkov a naďalej zostáva len teoretickou postavou, no neschopnou zmeniť a zachrániť svet, konať v praxi či metaforicky povedané, nezostať naprogramovaným strojom. Müller prehlásil, že jeho „postava Ofélie je kritikou Hamleta“¹⁰ a Hamlet- stroj ako samostatné dielo je skutočne silným zásahom do pôvodného príbehu. Autor sa pozorne venuje myšlienkám rodu a násiliu voči ženám ako potenciálnemu bodu odporu a zmeny. Hamlet je hra plná mizogýnie a strašného strachu zo ženského hlasu a túžby, zatiaľ čo Hamlet- stroj túto okolnosť priamo konfrontuje, skúma otázku ženského hlasu v čisto mužskom svete a apeluje k zmene.¹¹

---

⁹ MÜLLER, Heiner: Hamlet-stroj, str. 101, Praha: Národní divadlo, 2003, ISBN10:8072581236

¹⁰ MÜLLER, Heiner, Hamletmachine and Other Texts for the Stage, str. 50, Carl Weber New York: PAJ Publications, 1984, ISBN10: 0933826451

¹¹ WALSH, Brian: The Rest Is Violence: Müller Contra Shakespeare, str. 34, The MIT Press, 2001

Zdroje:

KALB, Jonathan: The Theater of Heiner Miiller, Cambridge: Cambridge University, 1998,
ISBN 0-521-55004-1

LEHMAN, H.T.: Heiner Müller-Handbuch: Leben. Werk. Wirkung. Mitarb.: Olaf Schmitt.
Stuttgart, Weimar: Metzler. 525 pp.

MÜLLER, Heiner, Hamletmachine and Other Texts for the Stage, Carl Weber New York: PAJ
Publications, 1984, ISBN10: 0933826451

MÜLLER, Heiner: Hamlet-stroj, Praha: Národní divadlo, 2003, ISBN10:8072581236

WALSH, Brian: The Rest Is Violence: Müller Contra Shakespeare, The MIT Press, 2001

WORTHEN, W.B.: Drama, Performativity, and Performance,, PMLA , 1998